КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 5.
ТРАВЕНЬ
1936.
РІЧНИК IX.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

АТМОСФЕРА НЕСПОКОЮ

»Польщею пробігає широкою филею атмосфера неспокою. Ріжні його джерела, але головне — то збратання нужди з інструкціями Комінтерну«...

Так пише один варшавський проурядовий тижневик про положення. (»Ютро Праци«).

Професор Бартель говорив до кореспондента І. К. Ц.:

»Але щож панове виписуєте про Львів у часописах? (Це натяк на відому тактику пояснювання траґічних подій в Кракові й у Львові аґітацією комуністичних аґентів). Це були далеко поважніші річи. Якщо до людей стріляють, і вони не втікають, але йдуть без остраху на смерть, то це вже не заворушення. Це пахне революцією«.

Польський патріот, якщо дивиться тверезо на сучасне положення, повинен бути вдячний професорові за його відвагу в оцінці ситуації. Бо треба мати справді досить цивільної мужности, щоби ставити чоло тій повені односторонніх насвітлювань, що полилася цими тижнями з плякатів на мурах та зі шпальт більшої частини преси. Правдиве освітлення подій необхідне теж з точки погляду українських інтересів.

Ясна й правдива діяґноза тепер більше потрібна як коли небудь. Невірне-ж насвітлення причин вуличних демонстрацій у Кракові, Ченстохові, Львові, Познані і т. д. може тільки спинювати направу відносин та сприяти поглибленню хаосу.

Годі закривати дійсний стан річей господарської ситуації. Крайня пора, щоби як урядові чинники, так само й верхи громадянства поглянули правді у вічі просто, так як вона в дійсности мається.

Є зле, навіть дуже зле з економічним положенням в місті й на селі. На додаток приходить ще те, що хвилева поправа в державному скарбі вже декому в горі вспіла закрити очи оптимістичним серпанком. Деякі орґани проурядової преси так тішаться, що в березні скарб, перший раз від многих літ, мав перевагу впливів над видатками, що вже готові наново починати колишні строфи про »радісну творчість«.

Хвилева поправа державних фінансів м у с і л а прийти як

вислід відомих податкових підвишок нового кабінету. Аджеж нові ставки доходового податку увійшли в життя вже в грудні й січні, тоді як рекомпензата за це, у формі деякої обнижки цін деяких товарів — має реалізувати тільки постепенно. Крім того не забуваймо, що держава рекомпензує суспільство не з власної кишені, а з кишені самого-ж таки суспільства (прим. обнижка цін цукру, нафти, заліза, вугля пішла на рахунок промислу, знижка комірного — з кишені домовласників і т. д.). Ціла реформа мусіла дати хвилеву передишку державному скарбові, але народнє господарство в загальнім підсумку тратило.

З нагори цієї господарської реформи ми писали у січні біжучого року:

> »Останні реформи може в дечому спричинять вирівнання тягарів внутрі суспільства; але, як цілість, народнє господарство нічого не зискує, навпаки тратить. Слушно говорив міністер Квятковскі про »жертви« з боку громадянства...«

Пройшло небагато часу і ті жертви з боку громадянства почали дуже прикро відбиватися у соціяльній ділянці життя. Мабуть переступлена вже межа матеріяльних змог громадянства. Свідчить про це невгаваюча филя страйків у промислових районах Польщі, що тягнеться від чверть року. Як уже стверджено урядово статистичним урядом, майже усі ті страйки носять дефензивний, оборонний характер, себто вибухають на тлі офензиви з боку працедавців. Працедавці хочуть на робітникові відбити собі кошти тих нових жертв, що їх вони обовязані нести на державу. Коли не йде по доброму, доводять до закривання варстатів праці. Росте неспокій і стан нервового подразнення серед пролєтаріяту (не кажемо »робітництва«, бо тепер вже більше без-робітних, як робітних).

А що реально дала нова економічна політика селянству, про це вже досить говорилося навіть у соймі. »Знижки до села не дійшли«, це стверджують усі. Не дійшли іменно в тому розмірі, щоби воно їх реальніше відчуло, (бо прим. зниження ціни цукру не робить ріжниці в бюджеті селянина, для якого нині той цукор і так не є предметом консумції, тільки люксусу).

Політика дефляції малаби сеннс, якби це була дефляція інтеґральна, значить консеквентна по цілій лінії, від обнижки картелевих цін, через усі платні — до всіх тягарів, що їх суспільство поносить на річ держави. Але така дефляція, яку переводиться, мусить доводити до ще більшої павперизації народнього господарства.

Тою дорогою можна дійти тільки до збільшення безробіття, а не до його ліквідації.

Поки люди кричать »праці!« — треба їм її дати, бо гірше буде, коли вони вже втратять надію на працю й чесний заро-

біток. Тоді може прийти черга на відомий клич: »граб награблене!«

Коли-ж держава не зможе всім дати праці, — а це кожний розуміє, — то нехай хоч дасть всякому свободу вільного зарібку!

Нехай будуть поховані на віки вічні усі помисли нових монополів, концесійних систем, молочарських законів, »доводів уздібнення« і т. д. і т. д.

Більше довіря до громадянства, більше свободи для нього та його власної ініціятиви! Менше непродуктивних видатків на зброєння і подібні цілі. Стисліша контроля капіталів, що виходять за границі у формі зисків і тантієм! І т. д. в цьому дусі!

Ось що треба зробити.

ЩЕ ПРО МОЛОЧАРСЬКИЙ ЗАКОН

(З промови інж. Ю. Павликовського.)

Промова голови Ради РСУК, інж. Ю. Павликовського, на засіданні сенату 26. березня ц. р. в справі молочарського закона, обняла всі сторони болючого питання (надрукована в ГКЧ 5. квітня ц. р.). Вона з притиском зазначила, що, коли говорити про потребу ще якогось нагляду над продукцією молочних виробів, то це може відноситися тільки до тих заведень, які досі не підлягали ніякому публичному наглядові — себто до приватних молочарень. Промовець м. ін. заявив:

»Маючи перед собою таку дійсність, рільничий і кооперативний світ ніколи не противився упорядкуванню приватного молочарства, в першу чергу дрібних, диких молочарень, що бушують на території зі шкодою так для продуцентів, як і консументів. Одначе коли йде про молочарський кооперативний світ, то рільництво і кооперація, маючи тепер повну контролю уряду по думці позитивного права й додаткову контролю Державної Кооперативної Ради, зглядно Ревізійного Союзу, не бачить потреби нової інґеренції державної влади в контролю кооперативного молочарства. Контроля потрібна там, де є застій, або зловживання. Зате динаміка кооперативного молочарського руху виказує вповні здоровий розвиток молочарства. З одного боку бачимо комасацію молочарських заведень, що висловлюється в 1330 молочарських одиницях у цілій державі, які чейже переробляють 66% загальної продукції молока, дальше при комасації — у технічній нормалізації тих молочарень, в обниженню коштів продукції, у совісній заплаті рільникові за молоко, дальше у якостевій продукції масла, за яким питає міський консумент і якого шукає заграниця. Про це найкраще свідчить динаміка розвитку експорту масла за кордон. Маючи на увазі 1928 рік, стверджуємо, що тоді

молочарська кооперація партиципувала в загальній сумі експорту масла лише несповна в 30%, а в 1930 р. — 70%, 1932 р. — 82%, 1934 — 91,1% і останньо в 1935 р. — 91,8%. Колиби масло з кооператив не було відповідне, то чейже експорт за кордон не зроставби як на дріжджах. Це свідчить, що якість масла, продукованого в кооперативах, що стоять під опікою молочарських централь і ревізійних союзів, стоїть на висоті й не потребує додаткової контролі«.

У висновках промовець, як ми вже коротко згадували, поставив іменем меншини членів Комісії поправки до законопроєкту. Головна зміряла до того, щоби опінії ревіз. союзів мали для рільничих палат обовязуючу силу.

Як відомо — на жаль — річеві арґументи не переконали і поправку відкинено. Комусь і на щось був потрібний цілий цей новий закон в тому вигляді, як його принято.

Коби лиш це не був новий данайський дар для української молочарської кооперації!

СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОГО КООПЕРАТОРА

На господарській нараді у Варшаві один з представників польської кооперації дир. Маріян Рапацкі сказав між іншим:

»Кооперація ніколи не домагається від уряду чи від держави спеціяльних господарських привілеїв, виїмкової допомоги, надзвичайних кредитів. Хочемо лише свободи й рівности. Під свободою розуміємо узглядення наших спеціяльних кооперативних орґанізаційних прикмет і цілковиту незалежність. Під рівністю — хочемо, аби публичні чинники нас трактували під господарським оглядом не гірше, як усякі інші господарські підприємства. Хочемо тільки рівних прав у взаїмнім змаганню. Бо добре розуміємо, що така рівність це найкраща ґарантія нашої орґанізаційної й господарчої справности. В теплі привілеїв і опіки згори плекається нездарність, завмирає стремління до досконалости метод праці, а недостачу власних зусиль заступає підмога з боку. В такий спосіб поволи затрачуються підвалини правильного організаційного розвитку, яких не всилі заступити жадна, хочби найдалі сягаюча, підпора із зовні. Нашою амбіцією по відношенню до держави є радше давати, як брати, і така амбіція для нас самих здоровіша, ніж простягання рук по допомогу й привілеї«.

Заява представника польської кооперації споживачів носить засадничий характер і звучить так, як дійсно повинен думати й говорити кооператор. Тому її треба привитати, з тим побажанням, щоби вона стала напрямною поведення усіх польських кооператорів. Може тоді будуть неможливі такі події, як голосування представників польських кооперативних союзів за територіяльним і річевим обмеженням прав деяких ре-

візійних союзів (різко суперечить засаді свободи й незалежности кооперації!), або такі інциденти, як майже одноголосне (!) прийняття Кооп. Радою монструального законопроєкту про молочарство, до тої міри етатистичного, що аж самому премієрові опісля приходилося стинати його найгостріші канти...

Хочемо надіятися.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ МАСЛОСОЮЗУ

Річний огляд праці нашої молочарської кооперації, що відбувся на Заг. Зборах Краєвого Молоч. Союзу дня 16. квітня ц. р. виявив, що ця орґанізація стоїть на здорових підставах та поступає вперед. Найбільш потішаюче це те, що наше кооперативне молочарство заявилося проти примусової реґляментації молочарської продукції, проти примусової районізації, хочби й з монопольними правами для деяких кооп. молочарень. Висловили цей погляд резолюції, ухвалені одноголосно; вони ставлять домагання, щоби в ділянці молочарської продукції були збережені засади вільної торговлі й конкуренції, як найбільш здорові для цілости народнього господарства.

Цими своїми ухвалами зїзд наших молочарів-кооператорів дав найкращий доказ, що наше кооперативне молочарство це одна з найздоровіших господарських орґанізацій.

(Цифрові дані про стан нашого молочарського руху подамо в черговому числі К. Р. Текст резолюцій М. С. надрукований в ГКЧ і Ділі ч. 90).

ВИПИСКИ

(На тему »туги за сильним проводом«).

»Без свободи нема кооперативного життя, неможливий спілчанський розмах. Коли демократія функціонує правильно — а це можливе тільки в атмосфері свободи — тоді є також дані умови для нормального і доброго добору провідників. Тоді непотрібний штучно майстрований »вождівський принцип«.

Чи є добрі провідники, чи їх немає, — це зовсім не залежить від існування чи неіснування вождівської засади. Це є попросту питання людей та їх розвоєвого рівня. Правдивий провідник буде завжди проводити і без проголошення провідницької засади; він має авторитет провідника силою своєї внутрішньої кваліфікації на вожда та силою довіря своїх співгромадян, — а не завдяки існуванню якогось відірваного »вождівського принципу«.

»Нема сумніву, вибір провідника це дуже поважна справа, але і для її розвязки нічого не дає »вождівський принцип«; розвязка цього питання це куди швидше питання виховання, залежне від того, чи є на місци правдиве, живе, народоправство«.

(Міжнар. Кооп. Огляд, лютень 1936, з приводу пропаґанди за введення »вождівської засади« до німецького кооперативного закона).

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Картелі*)

І. Від лібералізму до монопольних обєднань.

Доктрина — гарна річ; принайменше, як довго не вводити її в життя.

Був час, коли люди вірили, що існує автомат, який реґулює господарське життя так прецизно, як семафор з зеленим та червоним світлом — рух на перехрестю вулиць великого міста.

„Laissez fair, laissez passer" — стало девізою. Хай держава — мовляв — держить свої грубі, незграбні руки осторонь господарського життя, а воно самочинно уреґулює себе лучше, чим найздібніший законодавець, покарає того, що зламав економічний закон, суворіше, чим найсправедливіший суддя. І господарське життя плило наче неуреґульована ріка; проворних та сильних несло на поверхні, слабим дозволяло тонути в вирах, а все таки надій, які на нього покладали, не справдило.

Лишім на боці суспільну кривду, яка мусіла запанувати, коли держава лишила сам на сам безсилого робітника проти могутнього фінансового князя, звернім увагу лише на конкуренцію. То, творче само по собі, економічне явище надто буйно розрослося під ліберальним режімом та наче бурян приглушило все господарське життя. Після доктрини, необмежена конкуренція мала виелімінувати нежиттєздатних, на ділі віддавала вона побіду людям, що зуміли визволитися від етичних скрупулів. Збував товар лише той, хто вмів дешево його випродукувати — даючи лихий матеріял, визискуючи робітників. Совість стала тягарем, з яким небезпечно було пускатися на економічну арену.

В погоні за споживачем, продуценти переганялися в знижці цін, доки вони не зрівнювалися з коштами продукції, не лишаючи місця на зиск — ту позитивну надгороду, за яку праця й капітал приступають до творення багатств. Це обнижувало рівень продукції, заставляло її давати лихий товар, підтинало кредит.

Після ліберальної доктрини кожна недуга у господарському орґанізмі мала самочинно витворювати, як реакцію, антитоксини, що мали автоматично усувати жерело лиха та привертати рівновагу.

Поправа справді наступала — так як поволи і якою ціною! Коли в якійсь ділянці повставало забагато підприємств і вони починали дуситися в надпродукції, слабші з них падали і після довгої кризи рівновага між продукцією та спожиттям вертала, це правда, але дорогим коштом. Скільки банкроцтв, обезвартіснених акцій, зруйнованих маєтків, скільки запропащених ощадно-

*) З многими оцінками автора Редакція не годиться, одначе лишає це вільній дискусії. — Ред.

собі страву від уст! Скільки змарнованої праці, скільки змарно-
собі страву від уст. Скільки змарнованої праці, скільки змарнованого капіталу!

Це економічні наслідки необмеженої конкуренції; а суспільні? Основане в розмаху »радісної творчости«, підприємство стягало з зелених ланів маси сільської молоді. Виривало їх зі здорового, патріярхального скромного, морального життя на селі, щоб кинути у сірі челюсти великоміських робітничих дільниць, зі свіжого воздуху — у важку атмосферу, насичену визівами фабрик та люпанарів. Призвичаювало цей вихований в простоті елємент до більших зарібків — щоб одного гарного дня, після банкротства, кинути ті жертви дикої конкуренції на брук, в обняття нужди та злочину. Росло невдоволення, суспільна боротьба; сучасні з жахом гляділи у майбутнє.

Та не всі — були і такі, що як девізу принимали »чим гірше, тим ліпше«. Капіталізм — мовляв — задуситься в атмосфері конкуренції, що сам її створив, а ростучі з дня на день ряди жертв конкуренції та банкроцтв, лихоплатні та безробітні, завдадуть йому останний удар. Маркс з радістю глядів, як пересичений кровю капіталістичний павук щораз то більше замотувався в сіти власного виробу.

Та його оптимізм був передчасний — капіталізм виявив досить життєздатности, щоб схаменутися в пору. Орґанізація армії пролєтаріяту, що так справно доповнювала попсований механізм лібералізму, вказала йому шляхи дальшого розвитку, приміненого до нових умовин. Проти робітничих синдикатів станули синдикати підприємців, проти мінімальних тариф — максимальні, проти страйків — льокавти. Раз принціп безоглядної боротьби всіх проти всіх заламався, раз плятформа порозуміння між капіталістами витворилася — не важко вже було її розширити і на найбільш болюче питання, витворене конкуренцією: самогубної обнижки цін.

II. Роди та поняття картелів.

Щоб їй протиділати, повстають під ріжними назвами (з яких найбільш принята: картель) обєднання, що з часом чим раз то дальше поступають у своїй орґанізованости. *Вільні конференції продуцентів з одної ділянки* виростають у *суцільні орґанізації з центральними секретаріятами і конторами збуту* та суворою екзекутивою. Творять вони своєрідні »підприємства другого степеня«, що перенимають все посередництво між обєднаними продуцентами і ринком. Контора збуту будьто принимає замовлення та їх розділює, будьто обмежується до ролі фактора. Ріжнородність форм, як правних, так і економічних у цій ділянці необмежена. *Краєві* картелі лучаться у міжнародні.

У якому степені сучасне господарство скартелізоване, можемо собі зясувати хочаб з даних польського головного статистичного уряду. В грудні 1934. було в Польщі 216 краєвих картелів, крім того польські підприємства були членами 108 міжнародніх картелів[1]).

Шляхи, якими йдуть картелі до піднесення продажних цін, ріжні. З одної сторони картель може опанувати всі джерела необхідного сирівця та, не даючи його новому підприємству, тим способом охоронитися від конкуренції; це можливе лише, коли джерела сирівця находяться в руках нечисленних власників — прим. коли ходить про деякі плянтації, копалини або фабрики, що перетворюють сирівець на півфабрикат. Коли той середник неможливий з огляду на велику скількість доставців, картель осягає свою мету, здержуючи обнижку цін.

Сьогодні рідко вдоволяються картелі самим усталенням мінімальних цін та голословним зобовязанням придержуватися їх. Gentlemen agrement — річ гарна, але вяже лише джентельменів, а до тієї катеґорії не мусить належати кожний бізнесмен. Часи важкі, покуса вийти крадьком на герць погуляти на баскім конику конкуренції велика; щоб порозуміння не остало лише на папері, необхідно було виключити саму можливість конкуренції. Осягали це ріжними способами, що уможливлювали прецизну контролю: будьто визначували кожному підприємству максимальний континґент, пропорціональний до його дотеперішної участи у загальній продукції; будьто виділювали кожному очеркнену територію, як виключний ринок збуту; будьто дозволяли переступати континґент, але робили це неоплатним, виплачуючи зі зложених всіми обєднаними уділів премії тим, що випродукували менше, чим це передбачував континґент.

Коли одні картелі збільшують зиски членів, підбиваючи ціну продажі, инші осягають ту саму мету, обнижуючи кошти продукції. Є це можливе з одної сторони через загальну обнижку заробітних платень, з другої через економічний поступ. Підприємці можуть прим. заосмотрюватися дешевше в сирівець, орґанізуючи його спільне постачання, будьто перевести раціоналізацію самої продукції, припинюючи зле технічно виposажені, або з иншої причини нерентовні підприємства, чи то розділюючи виріб поодиноких сорт продукту між підприємства, що мають змогу випродукувати їх найдешевше.

Ось так представляється орґанізація й функціонування картелів — тих установ, що їх Конрад[2]) дефінює як »союзи підприєм-

[1]) E. Szturm de Sztrem: Kartele w życiu gospodarczem i społecznem. Warszawa 1935. str. 5.

[2]) Проф. др. Й. Конрад: Національна економія. Переклав М. Лозинський. Львів 1904. ст. 119.

ців одної бранжі з метою: впливати на ціни та взагалі опанувати ринок, як також, через побільшення обороту, зменшити кошти продукції«. Трюші[3]) очеркує картель як »порозуміння між підприємствами з тієї самої ділянки продукції, що не нарушують економічної ані правної окремішности обєднаних підприємств«, а дальше описує їхнє завдання: виелімінування конкуренції. Конрад точніше означує предмет діяльности картелів. Трюші звертає увагу на ріжницю між ними і трестами, концернами та фузіями (задержання індивідуальности); як щоб ще підмітити їхний трівкий характер, дефініція відріжнювалаб картелі теж і від рінґів.

III. Умовини існування картелів.

Картелізація якоїсь ділянки господарського життя може наступити лише при певних сприятливих умовинах.

Перш за все, щоб картель міг справно ділати, мусить він обєднувати більшість продуцентів даної ділянки. Як велика мусить бути та більшість, залежить від того, чи поодинокі підприємства даної галузи можуть довільно збільшувати свою продукцію. Якщо ні, приміром у добуваючому промислі (гірництво та рільництво, у цьому останньому лише деякі плянтації), то вистарчить обєднати невелику більшість, бо незорґанізовані підприємства все одно не зможуть збільшити своєї продукції настільки, щоб покрити все спожиття. Навпаки є — в ділянках, де збільшення продукції не стрічає більших перешкод, прим. у мануфактурі, тому стрічаємо там мало картелів.

Більшість можна зібрати лише з невеликого круга людий і то людий досить інтеліґентних, що зрозумілиб ідею картелю та не далисяб від неї відтягнути. Тому годі собі уявити, прим. рільничий картель, що зумівби зорґанізувати міліони темних селян, зате плянтатори легко обєднуються в картелі. На цій основі Конрад[4]) висловив перед війною надію, що картелі ніколи не опанують господарського життя, бо головну ролю гратимуть у ньому все дрібні й середні підприємства. Справді бачимо сильний зріст картелів щойно після війни, рівнобіжно з концентрацією господарського життя у великих підприємствах.

Підприємець приступає до картелю лише, коли бачить в цьому користь, тому картелі можливі лише в ділянках, де умовини продукції такі самі, де продукція легко підходить під стандаризацію, де можливо обхопити продукт тарифою.

[3]) Prof. Henry Truchy: Cours d'économie politique. II édition. Paris, 1923. str. 198.

[4]) J. Conrad: Politische Oekonomie. I Teil: Nationaloekonomie. 7. Auflage. Jena 1910, str. 272–3.

Тому продукція сирівців (вугілля, мінеральні руди) та півфабрикатів (криця, бляха, дріт, шини) є майже вповні скартелізована — противно як прим. мистецький промисл.

Розминеться з ціллю і найкраще зорґанізований картель, коли його продукт можна заступити якимсь сурроґатом — подібним, але дешевшим продуктом, — прим. південні овочі можна заступити краєвими.

На ніщо не здасться усунути конкуренцію між краєвими продуцентами, коли на їхнє місце прийдуть закордонні. Тому колись картелі моґли розвиватися лише в державах, що окружувалися митними барієрами. Тепер не є це необхідне, бо міжнародні картелі (обєднання краєвих) усунули загрозу з тієї сторони.

Господарський поступ, зокрема концентрація й інтеґрація у продукції, творять щораз то кращі умовини для картелів. Не диво, що з року на рік росте їхня скількість — і їхня сила. Все таки не все вдається картелям вповні виелімінувати конкуренцію — і вона саме творить їхню слабу сторону. Непропорціональна звишка цін дає змогу нескартелізованим продуцентам, т. зв. outsider-ам конкурувати з картелями, навіть при невеликій технічній спроможности. Прим. еспансько-італійський картель ртути, що обнимає 80% продукції цього сирівця, підніс ціни, обнижуючи заразом продукцію. Та обставина дозволила сильно збільшитися продукції ртути у Мексику, що довело 1932 р. до розвалу картелю[5]). З другої сторони не легко усунути конкуренцію внутрі картелю. Вас[6]) вичисляє цілий ряд тріків, при помочі яких поодинокі підприємці висмикуються від картелевих зобовязань та ведуть дальше конкуренцію між собою.

Ці труднощі засуджують чимало картелів на смерть у дитячому віці; відтіля випливає велика пливкість картелевої орґанізації.

IV. Світла і тіні картелів.

Як реакція проти лиха, викликаного лібералізмом, картелі виповнили своє завдання і в тім їхня позитивна сторона. Не треба хіба говорити про хосенність діяльности картелів, що змагає до обниження коштів продукції шляхом раціоналізації. Годі відмовити рації існування з суспільної точки погляду і тим, що піднесли надмірно обнижені через самогубну конкуренцію ціни, а через те дали зиск — рацію існування підприємства з точки погляду капіталіста, — і підвишку заробітних платень, корисну з суспільної точки погляду.

---

[5]) Szturm de Sztrem, str. 3.

[6]) Prof. U. Vaes: Виклади торговельної економії на університеті в Любен.

На жаль, картелі у б и л и не лише нездорову конкуренцію, але й к о н к у р е н ц і ю в з а г а л і — той творчий мотор економічного життя останніх століть. Не треба забувати, що саме конкуренція заставляє продуцента напружувати всі зусилля, щоб дати якнайлучший товар і тому вона є творцем технічного поступу. Конкуренція держить підприємця у постійній чуйности, заставляє його помічувати та негайно усувати всі недостачі підприємства — саме у країнах, де конкуренція завзята, витворилися найбільш життєздатні підприємства. Та найбільш відчуває благодати конкуренції споживач: завдяки їй дістає він якнайлучший товар по якнайнижчій ціні.

Границя між обороною і нападом тонка, поняття справедливости услівне, жадоба зиску сильна. Не дивно, що картелі взялися надуживати витворену ними корисну для продуцетів ситуацію. Справедливу ціну годі очеркнути цифрою і деякі картелі не вдоволилися уміркованою підвишкою цін, а почали немилосерно здирати споживача. Справедливу платню инакше уявляє собі працедавець — инакше працівник; тому деякі картелі, ледвищо висвободилися зпід терору професійних спілок та страйків, а вже приняли спільні тарифи платень, що кривдили робітників.

Ріжниця між коштом продукції й ціною продажі росла, завдяки картелям, в обі сторони, але весь зиск, що відтіля плив, забирав підприємець — і то не все уживав його, як продукційного капіталу, на розбудову національного господарства. Часто картель практикував д е м п і н ґ: нищив краєвого споживача драконськими цінами, а в тім самім часи продавав той сам товар куди дешевше на закордонних ринках, де митна барієра, здвигнена опікунчою рукою власної держави, не берегла від конкуренції його насильства. Споживач ставав жертвою розбою — тим більш цинічного, що опирався він на санкціонованих судами, бо леґальних, буцімто добровільних контрактах, що їх підписували часто підприємці проти волі, змушені економічною пресією та загрозою руїни.

Ті надуживання оправдують радість, з якою прим. приняла преса та публична опінія останні протикартелеві декрети у Польщі. Зокрема сірий, дрібний споживач привик бачити в картелі леґендарного змія, що пожирає його скромний заробіток і навіть не зясовує собі позитивних сторін картелів та анархії, що перед їх створенням панувала. На стільки одностороннє становище занимають і деякі автори[7]), зокрема ліво настроєні, що поборюють у картелях одну з форм капіталістичного устрою.

Про способи поборювання шкідливих наслідків картелів — иншим разом.

Б. Галайчук.

---

[7]) І. Кабачків: Політична економія. Прага 1924. Стор. 64—67.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Недоля наших мясарських кооператив

Цього роду кооператив нараховує Р. С. У. К. числом три а саме: 1. Союзну кооперативу для хову, торговлі й експорту рогатої худоби й безріг в Заболотові; 2. кооперативу для хову й збуту с.-г. тварин »Мясозбут« в Коломиї і 3. »Мясозбут« — кооперативу з відповідальністю уділами в Дрогобичі. З них перші дві, як побачимо далі, вже припинили свою працю, третя — виявила життєздатність та можливости дальшого свого розвитку. Мета цих кооператив: закладати й вести у власнім заряді заклади для хову расової худоби й безріг, провадити комісову продаж рогатої худоби, переробляти їх у власних різнях і мясарнях та продавати мясо й мясні вироби у власних склепах. Цей широкий статутовий плян діяльности в практичнім життю звузився для всіх трьох кооператив — до перерібки та продажу мяса й мясних виробів у власних склепах. Поодиноко ці кооперативи представляються слідуючо:

1. Союзна кооператива для хову, торговлі й експорту рогатої худоби й безріг в Заболотові.

Кооператива розпочала свою діяльність 1. липня 1930 р. Принята в члени РСУК 4. листопада 1932 р.

На початках своєї праці кооператива збувала безроги й рогату худобу при тісній співпраці з Краєвою Центральною Кооперативою у Львові яка мала означений континґент на закуп та експорт безріг і рогатої худоби. Пізніше відчинила відділ мясарський. В 1933 році кооператива вже провадить тільки одну мясарню бо експорт живин не вдався та закінчився в 1932 р. стратою в сумі 1.124.24 зол. і цю ділянку праці кооператива тому звинула.

Як »заробляла« кооператива на збуті худоби — покаже наведене далі зіставлення експорту худоби і безріг за час від 4. I. до 18. VII. 1932 р., а саме:

Закуп і продаж безріг та рогатої худоби в часі 4. I. — 18. VII. 1932 р.[1]):

Куди саме продано	Куплено штук	Ціна купна	Кошта власні	Кошта комісіонера і фрахт	Ціна купна враз з видатками	Ціна продажи	Зиск	Страти
До Мисловиць . . .	440	39.900	2.204	10.080	52.184	51.658	—	526
Продано на місці . .	20	1.391	37	—	1.428	1.615	187	—
До Ходорова . .	224	10.776	777	1.045	12.598	12.536	—	62
Разом . .	684	52.067	3.018	11.125	66.210	65.809	187	588

[1]) Опрацьовані дані зі звіту з ревізії. Цифри заокруглено.

Таким чином, за неповних сім місяців праці в цій ділянці — кооператива понесла страту в сумі зол. 401. З кінцем 1932 р. — ця страта на експорті худоби й безріг майже потроїлася (1.124.24 зол.) і стала прямою причиною звинення цього експортового відділу. Так сумно закінчилася ця експортова діяльність кооперативи, яка спочатку викликала велике зацікавлення району, а пізніше посіяла не менш велике зневіря серед її членів. На початках своєї праці кооператива нараховувала близько 700 членів з уділом у висоті 5 зол. та двократною відповідальністю. На день 2. лютого 1936 р. — членів уже було тільки 547, решта відвернулася від кооперативи.

З кінцем 1932 р. — відчинено мясарню, яка в 1933 році принесла зиск в сумі 666 зол., а в 1934, — страту (почасти з причини влому до крамниці) в сумі 1.363.45 зол.[2]). Рік 1935 кооператива закінчила новою стратою в сумі 319.55 зол. Обороти мясарні з року на рік маліли, торги зменшувалися (в 1935 р. торги зменшилися в порівнанню до 1934 р. на 60%) й тому адміністрація мясарні й проценти, які платила кооп-ва за випозичені капітали (набування товару на кредит) значно перевищували сподівані прибутки від трансакцій кооператив. В результаті цього — підприємство кооперативи було стало нерентовним. З цієї причини на загальних зборах з дня 12. мая 1935 р. ухвалено кооперативу, за браком оборотових фондів, зліквідувати. Виконуючи цю ухвалу, кооператива в дню 17. мая припинила свою працю. Матеріяльний стан цієї кооперативи в останніх роках її діяльности представлявся слідуючо:

Матеріяльний стан союзної кооперативи в Заболотові:

Роки	Власне майно	Чуже майно	Разом оборотові засоби	Лядові борги	Зиск	Страти
1932 (24.X.) . .	2 273	463	2.736	360	—	836[3])
1934 (13.VII.) . .	3.022	686	3.708	107	—	710[4])
1934 (31.XII.) . .	3.035	507	3.542	—	-	1.364
1935 (31.XII) або 1936 (2.II.)[6]) . . .	547[5])	434	981	—	—	320[6])

[2]) Влом на суму 381.30 зол.

[3]) На кінець 1932 р. білянсові страти кооп-ви побільшилися до висоти 1.124.24 зол.

[4]) На день 31. XII. 1934 р. білянсова страта кооп-ви вже винесла квоту зол. 1.363.45.

[5]) В цій сумі міститься лише квота решти уділів. Цілий запасний фонд кооп-ви зужито на покриття білянсових страт.

Роки 1934/36 були таким чином катастрофальними для кооперативи. В 1936 р. — як бачимо — вона вже не мала засобів також і на провадження мясарні. Кооператива, яка на початках свого існування ставила перед собою дуже великі завдання, завдяки невідповідній господарці, дійшла спочатку до звинення відділу експорту безріг та рогатої худоби, далі — до нерентовно провадженої мясарні й врешті до ліквідації самої кооперативи. Причин такого скорого упадку кооперативи треба шукати передовсім в її слабих оборотових фондах, безбюджетовій та безконтрольній господарці, нефаховій управі, в сильнім спаді торгів, невідповідній торговельній політиці (купівля живин не за готівку, а на дорого коштуючий кредит) та в сильній конкуренції місцевого гуртівника.

Заболотівська кооператива може служити для других типовим відстрашаючим прикладом хаотичного, безконтрольного та нефахового господарення.

2. Кооператива для хову й збуту с.-г. тварин »Мясозбут« в Коломиї.

Розпочала діяльність 1. жовтня 1931 р. В члени РСУК принята 31. грудня 1931 р. Висота уділу — 10 зол. з відповідальністю уділами. Членів — 255 (1933 р.), потім 384 (1935 р.).

Від самого початку кооператива провадила мясарню (робітню) і 2 крамниці мясарських виробів, при чім одна крамниця проіснувала тільки один місяць й потім примушена була зліквідуватися. Матеріяльний стан кооп-ви показує слідуюче зіставлення:

Матеріяльний стан коо-ви »Мясозбут« у Коломиї:

Роки	Власні фонди	Чужі фонди	Разом оборот. засоби	Лядові довж-ники	Зиск	Страта
1933 (11.XII.) . .	2.862	7.454	10.316	3.280	—	837
1934 (31.XII.) . .	3.400	7.462	10.862	865	—	4.517
1935 (20.VII.) . .	3.249	7.025	10.274	2.0[illegible]8	—	942[8])
1936 (1.II.) . - .	—[7])	3.509	3.509	—	—	1.140[9])

Наведені цифрові дані в яскравий спосіб показують лиху господарку кооп-ви, в якій білянсові страти стали постійним її

[6]) Кооп-ва в цім 1936 році не провадила жадного підприємства. Свою працю закінчила білянсом з днем 31. XII. 1935, який показав матер. стан кооп-ви з 17. V. 1935 р., бо в цім часі кооператива вже припинила свою працю.

[7]) Відписано на страту.

[8]) Кооп-ва в цім році не провадила жадного підприємства.

[9]) Страти з кінцем 1935 року 1.139.44 зол.

явищем. Рік 1933 р. (11. XII.) — виказав страту в висоті зол. 837, а рік 1934 закінчився новою стратою у висоті зол. 4.516.71, яка на багато перевищила власні фонди кооперативи. Звіт з ревізії 20-22. III. 1935 р. — виказав найновішу страту кооп-ви у висоті зол. 941.98. Ця страта, як побачимо далі, з кінцем 1935 р. побільшилася до зол. 1.139.44. По ревізії — кооператива припинила свою працю, скликавши на день 31. III. 1935 р. свої загальні збори. Загальні збори з 31. III. 1935 р. ухвалили: страту покрити з запасного фонду й уділів, неповні уділи — стягнути, кооперативу санувати й вести далі.

Кооператива не здобула належних матеріяльних засобів для успішного розвитку свого підприємства. Власні фонди кооперативи ледве покривали вклад у її рухомости. Продукція велася на випозичені капітали. До цього всього треба ще додати — безбюджетовість господарки та несолідність й нефаховість керуючих орґанів кооперативи. Все це разом привело кооперативу до такої високої білянсової страти в 1934 році. Вибрана 31. III. 1935 р. нова управа мала завданням перевести санацію кооперативи, направивши її на шлях правильного розвитку.

Виконуючи постанову згаданих загальних зборів, нова управа відписала цілий запасний фонд і всі уділи членів на покриття частини страти з 1934 р. Непокриту частину страти з р. 1935 (зол. 1.019.69) доповнила нова страта з 1935 р. в сумі 1.139.44 зол. В цій новій страті завинили дві управи кооперативи: стара управа — на зол. 942 зол., нововибрана — на 197 зол. (кругло). В кінці 1935 р. кооператива, таким чином, мала білянсових страт на загальну суму 2.159.13 зол. при ніяких власних фондах й зобовязаннях на суму 3.508.91 зол.

Так виглядала санаційна праця нововибраної управи, що остаточно довела кооперативу до стану повної невиплатности. З заявлених і недоплачених уділів у сумі 2.745 зол. — протягом 1935 р. було стягнено лише 60.00 зол.

Очевидно, життя кооперативи тепер цілковито завмерло, господарська діяльність припинилася, а члени й решта громадян зовсім перестали нею цікавитися. Кооператива — в стані ліквідації.

3. »Мясозбут« — кооп-ва з відпов. уділами в Дрогобичі.

Кооператива розпочала діяльність 15. III. 1933 р. Принята в члени РСУК — 29. V. 1934 р. Уділ її виносить 20 зол. з відповідальністю уділами. Членів з кінцем 1934 р. — 39, а з кінцем 1935 р. — 45. Кооператива молода й завдяки совісній праці її керуючих орґанів матеріяльно досить добре розвивається. Свій перший діловий рік (1933 р.), який вона назвала »роком експеріментації«, кооператива закінчила невеликим зиском у сумі 30.22 зол. В цім році було закуплено 196 шт. безріг, а робітня (мясарня) видала — 18.444 кґ. ріжного роду мясних виробів, у 1934 р. — ви-

роблено 22.541 кґ. мясних виробів. Кооператива самостійно провадить виріб мясарських продуктів, які збуває в гурті й детайлічно. Гуртом збуває кооперативам Дрогобиччини. Тепер затруднює: управителя мясарні (робітні), мясарського майстра, його помічника й крамарку в своїм детайлічнім склепі. Матеріяльний її стан має слідуючий вигляд:

Матеріяльний стан кооп-ви »Мясозбут« у Дрогобичі:

Роки	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот. фонди	Лядові довжники	Зиск
1934 (31.XII.) . .	1.245	1.412	2.657	189	290
1935 (31.XII.) . .	2.478	631	3.109	224	517

Перший рік праці цієї кооперативи (1933 р.), був пробним роком. Кооператива не мала жадних фахівців, крім майстра. Все-ж рік 1933 закінчила білянсовим зиском. Рік 1934 виказав життєздатність кооп-ви та можливости її дальшого розвитку. Рік цей закінчила кооп-ва зиском у сумі 290 зол., хоч у цім періоді діяльности зауважено де-який спад її торгів, як наслідок зубожіння населення, знижки цін та сильної конкуренції приватних мясарень. На спад торгів вплинуло також погіршення якости мясарських виробів. З тої причини — мясара негайно усунено. Рік 1935 — кооператива закінчила, як бачимо, зиском у сумі кругло 517 зол. В цім 1935 році торги її збільшилися о зол. 8.44 (в пересічи на день) і виносять тепер 103.50 зол. денно. До орґанізаційних хиб кооперативи треба віднести: замалу скількість членів, ще замалі власні фонди кооперативи й зовсім непотрібні лядові довжники, які з 189 зол. 1934 року побільшилися до стану зол. 224 в 1935 році. Поза тим кооп-ва стоїть на правильнім шляху й постепенний розвій свій завдячує дуже ощадній господарці та безінтересовній праці свого проводу.

Отже, на три розглянені нами мясарські кооперативи — тільки одна, кооператива »Мясозбут« у Дрогобичі заслуговує на назву — доброї кооперативи.

П. Панченко.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Споживча кооперація у Франції

Маючи намір поділитися з українським кооперативним загалом деякими важніщими проявами кооперативного життя Франції в сучасний мент, уважаю відповідним попередити їх коротеньким історичним оглядом.

Кооперативна ідея народилась серед французьких споживачів давненько, хоч її розгонова сила ще недавня, свіжа, ще жива. Причина в цьому, як твердять французькі теоретики, це брак єдности в акції з самого початку та одностороннє форсування кооператив виробничих і кредитових з поминенням споживчих, які як виказується, повинні станути вихідною точкою згідно з засадою »через споживання до виробництва«; а я добавлю, що це був у великій мірі наслідок прикмет французької душі — одвічнього індивідуалізму й партикуляризму: „Je suis bien chez moi" (»там мені добре, де я є«), який всеж таки під тяжкими ударами життя помаленьку уступає. Обяви, що їх замічуємо серед молодих.

Вже в 1840 році, чотири роки перед піонерами з Рочделю, закладають робітники в Ліоні споживчу крамницю, що їй дають символічну назву „Le commerce véridique et social" (Справедлива і суспільна торгівля«). Від цієї дати зачинається писати історія кооперації у Франції. В 1864 році повстають в Парижі, його околиці та в департаментах Півночі численні кооперативи, а вже від року 1885 кооперативний рух набирає що раз більшого розгону, щораз кращих і виразніщих форм, гуртуючи щораз поважніще число споживачів, головно серед робітництва. В томуж часі нова і ясна зоря засяла на небосклоні Франції, та не тільки Франції; її відблиски освітили і сяють по сьогодні по цілій вселенній, насвітлюючи своїм життєрадісним і творчим промінням навіть деякі Богом і людьми забуті країни, між ними й Україну. Це в Нім, у південній Франції Шарль Жід і товариші створили т. зв. »німську школу«, пройняті до глибини душі ідеєю справедливости рочдельських принципів[1]). Вони прилучуються до них, розробляють і переводять їх думки в життя. Опрацьована ними кооперативна доктрина оживляє французьких кооператорів і до сьогодні. Завдяки їм наступає в 1912 році на конґресі в Тур (Tours) обєднання двох досі існуючих кооп. централь в одну, під назвою Fédération Nationale des Coop. de Consommation) (»Національний Союз споживчих кооп.«)[2]), що стає від тоді ідейно-організаційним

---

[1]) Чит. »Німська школа« в »Кооперативній Республиці« за рік 1934 (реферат з книжки Ш. Жіда, пера Вол. Левинського). — Редакція.

[2]) Пригадуємо, що термін „national" у французькій практиці значить: державний, загальнодержавний (союз), а не те, що під цим словом розуміється у нас. — Редакція.

центром французької кооперації. Щасливий посів, жнива тим обильніші, бо доктрина проголосила цілковиту незалежність спілчанства від політичних партій і релігійних організацій, чого придержується й до сьогодні. Нехай нікого не здивує, коли стріне в Управі чи в Надзірній Раді кооперативи елєменти скрайні по політичним і релігійним переконанням — комуністів і соціялістів у гармонійній співпраці зі священиками; роблять вони це для добра кооперативної ідеї французької нації, бо перш за все вони кооператори і Французи. Побіч ідейно-організаційного центру F. N. C. C. існує від 1906 року торговельна централя французької кооперації зі своїми продукційними фабриками Magasin de gros des coop. de France — (в якому автор цих рядків відбував кооп. практику по рекомендаціям РСУК, а за попертям і згодою завзятого і знаного речника міжнар. кооп. торговлі п. Клєе). Юридично, ці дві установи є автономні; фактично, в цілі заховання єдности праці, роботою кермує одна спільна Центральна Рада, (Conseil central) — ареопаг французької кооперації, членів якого частинно призначують провінціональні союзи, а частинно безпосередньо вибирають загальні збори на конґресах. (У звязку з крізою кооп. банку в 1934 році намічена певна реорґанізація в структурі, спрямована головно на скріплення контролі). Побіч Національного Союзу, але під контролею Центральної Ради існують помічні центральні орґани зі своєю осібною адміністрацією, створені відповідно до потреб і завдань, у котрих поодинокі кооперативи членствують безпосередньо. До них належить перш усього: Центральне Бюро для навчання кооперації в школі (Office Central de la Coopération à l'Ecole), з підвідділами: Технічна Кооп. Школа (L'Ecole Technique Coopérative); Шкільні Кооперативи (Coopératives Scolaires); »Молоді Кооператисти« — (Jeunesses Coopératistes) — це молоді адепти коп. ідеї, що свобідно студіюють її як також і можливість її реалізації в практичному житті; Кооперативний Доріст (L'Enfance Coopérative); Вакаційні діточі Оселі, Кооп. Гостинниці (Les Hôtels Coop.); Національний Комітет для устроювання гор і забав (Le Comité National des Loisirs); Товариство Обезпечень (Association Nationale d' assurance) і кооперативне бюро подорожі (Les Agences Coop.) Під оглядом адміністраційним ділиться Націон. Союз на 14 союзів провінціональних, що мають те саме завдання в приналежному їм районі: виховання, пропаґанда й координація кооп. руху в околиці. Кооперативи першого степеня — відмічую, що у Франції існує тільки двохстепенний поділ; кооперативи 1-го ступня виконують ролю наших окружних союзів — ділають на місцях через свої філії (крамниці) і то численні; напр. кооп. союз париський l'U. D. C. начисляє 450 філій, а Льотаринський Союз Кооператив з осідком в Нансі (Union des Coopérateurs de Lorraine), має 730 філій. Вони членствують в централі безпосередньо. Про приналежність до централі рішає згідність статуту даної кооперативи зі статутом централі і його коопера-

тивний характер, якого критерії є ті самі, що в більшости народів: політична й віроісповідна незалежність і терпимість, ограничення відсотка від капіталу-уділу, суверенність загальних зборів, приділ частини надвишки на суспільні і гуманні цілі і на творення резервового фонду.

Нижче наведені цифри вкажуть нам теперішній стан руху. Після останньої статистики начисляємо у Франції 3100 спож. кооператив, з яких 1180 належать до Національного Союзу. (Що до тих 1900 неналежачих до НС, то це якраз отсей партикуляризм про який я згадував. Проте кооперативи, що є членами НС, це саме найбільші осередки, що начисляють 6.400 філій з 1,700.000 членами; вони виказують 3 міліярди фр. франків річного обороту — тоді, коли неприналежні мають 2.300 філій, 8000.000 членів і 1 міл. 300 тис. фр. франків обороту. Незабудьмо, що сама торговельна централя „Magasin de gros" має річно кругло 1 міліярд фр. франків обороту.

Число союзних кооператив зменшується від кількох років. З 1400 в році 1929 сходить на 1180 в році 1934. Зроблено це з розмислом й пляново в цілі технічного уліпшення кооперативних організацій та щоби лекше зводити бої з капіталістичною торгівлею. Тому-то так часто на останніх конґресах висловлювались кооператори за централізацією і фузією малих кооператив, наслідком чого останніми часами повстає велике число так зв. кооператив розвоєвих (Socités de développement), що своєю діяльністю обіймають часто навіть кілька департаментів. Їх є на сьогодня 40, з яких 12 найбільших виказують разом понад пів міліярда річного обороту; між ними згадуваний вище »Льотаринський Союз Кооператорів« із осідком у Нансі зі своїми 730 філіями і 132 тисячами членів виказав у 1933 р. 263 тисячі фр. франків річного обороту. Побіч вище згаданих кооператив існує в районах їх діяльности ще багато місцевих кооператив переважно дуже старих, які, горді й зависні на свою незалежність, не хочуть зливатися. Всі союзні кооперативи, без огляду на їх розвоєвий степень, на їх походження й завдання, на середовище, в якому проявляють свою діяльність — будьто околиці сільські, будьто промислові — мають одну спільну прикмету, згідну, впрочім, із засадничими кооперативними принципами: вони, що так скажу, є »отверті« для всіх, підчас коли кооперативи несоюзні — це кооперативи »замкнені«, значить зарезервовані тільки для певних катеґорій консументів. По найбільшій частині це кооперативи урядничі, в яких членами є виключно персонал певних публичних, чи приватних адміністрацій. Це радше спілки для спільного закупу. Деякі повстали зараз по війні, щоби протиділати загальній тоді звищці цін, інші повстали радше з ініціятиви адміністраційних властей, чим самих інтересованих з метою поліпшити їх становище (при тому забувалося про потребу модифікації зарібничих платень). Вони не ріжняться багато від кооператив так зв. »патро-

нальних«, що їх багато по фабричних заводах; вони керовані часто по наказам згори патронів, власників заводів; дуже рідко є в них вільний демократичний устрій. Вони мають часто до свого розпорядження готовий матеріял, льокаль, а обслуга їх є оплачувана самою фабрикою, як такою; це все поменшує значно їх загальні кошти завідування. Так напр. існує 8 урядничих кооператив міністерських (у 8 міністерствах). Вони мають в додатку спеціяльні скарбові привілеї, що дає приватникам притоку до завзятих нападів теж і проти правдивих союзних кооператив. Згідно з офіційною статистикою начисляємо у Франції 200 коо-в в адміністраціях публичних, 275 у приватних і самоуправних, а біля 100 залізничних кооператив, котрі, треба це відмітити, одні тільки існують правильно, себто з означеним юридичним статутом, підчас коли статути всіх інших є дуже неясні. Решта з наведених вище 1900 кооператив, що не належать до НС, це гуртки для спільного закупу по фабриках і приватних спілках, переважно у промислових компаніях департаментів Півночі, околиць Парижа й Ліону; всеж таки вони переважну часть своїх закупів переводять через кооперативну гуртівню M. d. G. (Magasin de Gros). Кілька урядничих кооператив мають безсумніву кооперативний характер і належать вони до НС. Між ними є згадувані кооперативи залізничників і кооператива цивільного персоналу, занятого в публичній службі в Парижі, що начисляє 35 тисяч членів і робить 15 мілійонів франків річного обороту. Завважую, що багато французьких урядників, а головно молоді вчителі — (це вже будуть наслідки повоєнного виховання і вчення кооперації в школах) — є правдивими кооператорами по переконанню.

Так вкоротці виглядала би структура і теперішний стан кооперативного руху у Франції. Два головні напрямки, як ми бачили, пробиваються в ньому: це принцип обєднання й цілковитої незалежности від політичних та релігійних переконань. У підставах самого руху найбільш характеристичною являється тенденція до фузій малих кооператив у великі (так зв. Société de développement). Маленькі кооперативи щезають. В той спосіб може й віддалюється члена від товариства, може й тратить на тому дещо дух правдивої демократії, але це життьовий економічний наказ, якому повинуються навіть Французи, бо вони знають, що через те зискують на якості й матеріяльній силі та зможуть чим-скорше перейти зі становища оборонного в наступаюче.

Не можу закінчити цього огляду, не згадавши про цей важкий удар, що його зазнали французькі кооператори, а з ними й кооператори всього світу, по так зв. »краху« Кооперативного Банку в 1934 році. Створений власними силами, в добі здавалося найкращого розквіту, змушений був замкнути свої віконця. Вина? — спитаєте. Людей, та не ідеї! Ще раз і може в останній показалося і підтвердилось, що кооперативна інституція є для коо-

перативного діла і для кооперативних цілей, а не для приватних. Директори банку дали себе заманити на великі проценти від вкладу кооперативного капіталу в приватні підприємства — заморозили їх туди — а крах тамтих потягнув за собою і крах банку. Велике довіря, з яким відносяться Французи до чужинців (в тому випадкові до Жидів), Gaston Levy, брак відповідної контролі і факт скупчення в одних руках функцій директора й касієра були також поважними причинами упадку банку. Одначе?... Так! Є одно велике історичне »але«, що творить золоту сторінку в історії не тільки французької, але й всесвітньої кооперації. Ми знаємо, як важким був цей удар не тільки для Французів, але для нас всіх кооператорів. Ми знаємо й відчули це, яка паніка огорнула всіх під неустанним виттям капіталістичних гієн, мовляв, — »бачиш до чого допровадила кооперація!«. Ми бачили, яку люту кампанію повела ворожа кооперації преса, не обійшлося й без інтерпеляції в парляменті. Але ми бачили й те, як поставилася французька кооперація. Завдяки свойому ідейному проводові весь кооперативний загал Франції зобовязується солідарно покрити втрати, так, що дрібні вкладчики, а тих було найбільше у Франції, не втратили ані сотика; противно, їхня вкладка буде їм повернена з процентом, а ґарантом того є цілість французької кооперації. Кожний член кооперативи зобовязався віддати 30 сантимів від кожних 100 франків свойого закупу в кооперативі на фонд рятування вкладчиків. Вони є заспокоєні, а ті, що злетілись були на жир, »обійшлися смаком«. Це факт! Я клоню голову перед тою солідарністю, що її виказали у важкій хвилині французькі кооперативні маси.

Ось два образи, що мені ввижаються, коли призадумуюсь над цею справою:

Я бачу страшну бездонну пропасть, що у неї, спасаючись втечею перед розюшеними звірями, попало двох людей — пан і слуга його, що віддалилися від гурту в часі прогульки у горах. На щастя, один і другий зачіпилися за дві тоненькі гилячки, що виростали зі стін цеї пропасти і кличуть рятунку. Збіглося товариство. Підчас коли »добрі« товариші першого, задержавшись оподалік, роблять конференції, що тут почати — двох із них підходять крадькома, підтинають гилячку, на котрій висів їх »товариш« і врятували його на дні пропасти на віки. Бідні ж слуги подають мерщій оден другому руки, доходять до товариша і спасають його. Пригляньтесь, призадумайтесь і осудіть, як дуже подібна форма, а який ріжний зміст.

Ми бачимо, що французькі кооператори здали іспит кооперативної зрілости — доказали, що вміють і хочуть ставати в ряди, коли треба, показали світові, як живою, здоровою і невмірущою є кооперативна ідея. А сталося це не по наказам згори, без найменшої пресії, тільки дорогою ґеніяльного, солідарного відчуття

французьких долів ваги моменту і великої волі чину. Ось вам прекрасна синтеза ідеалізму з реалізмом. І тому хотілосяб мені ствердити, що не було краху кооперативного банку у Франції, бо правдива кооперативна термінольоґія не знає такого виразу. Була тільки історична вогненна проба видержливости кооперативної ідеї.

В. Шепітак.

Сільсько-господарський кооперативний рух у Швеції

(Закінчення*)

Централя для збуту худоби.

Вартість ріжного рода мяса і мясарських виробів, збуваних на шведському ринку, оцінюється на 300 міл. корон річно. Коли в 1932 р. орґанізаційна централя швед. кооперації взялася за розвязання питання кооп. збуту теж в цій ділянці, існувало в Швеції 30 кооператив для збуту безрог, котрі доставляли на ринок біля 40 проц. мясних свинячих продуктів і 3—4 проц. іншого мяса та виробів з нього.

Кооперативну централю для збуту мясних продуктів основано в 1932 р. До кінця наступного року кооперативи, приналежні до цеї централі, обєднували вже 170.000 рільників; основані в кожнім госп. районі краю, ці кооперативи ґрупували т. ч. від 70 до 80 проц. продуцентів свиней і іншої худоби.

Кооперативна централя для збуту яєць.

У Швеції обраховано було кількість курей на 6 міліонів, які давали 35 міл. кґ. яєць річно. Приймаючи, що селянин одержує 1 корону за кґ, цілу продукцію яєць можна оцінити на 35 міл. корон. 30 міліонів кґ споживається в самій країні, а 5 міл. кґ надвишки експортується, головно до Анґлії й Німеччини. Зважаючи на те, що й найменші вагання цін за кґ представляють для селян велике значіння, орґанізації продуцентів яєць зацікавлені є в реґулюванні подачі на ринок цього продукту, щоби уникнути евент. накопичення його. Недавно основана централя для збуту яєць силкується осягнути цього року рівновагу, тепер, в часі найвищої продукції, шляхом вивозу означеної кількости яєць. Вона орґанізує також збірку, сортовання і перехования яєць по місцевих кооперативах.

В торговлі яйцями здійснено засаду безпосередніх зношень продуцентів зі споживачами. Споживчі кооперативи на провінції купують яйця на загал просто від селян. Стокгольмська споживча

---

*) Початок гл. в попер. числі »К. Р.« за квітень б. р. — Ред.

кооператива, що є найбільшою в тім виді, заключила з одною західньошведською яйчарською кооперативою умову і на підставі тої умови згадана провінціональна кооператива має доставляти стокгольмській кооперативі безпосередньо і стало, без ніяких дальших інтервенцій, зібрані нею яйця протягом цілого часу тривання умови.

Кредитова кооперація та її централя.

Кредитовий кооперативний рух у шведському селі є недавньої дати; поширився доперва протягом останніх років. В 1930 р. рахувалося в Швеції всього 187 кредитових кооператив, обєднуючих 14.000 членів. По трьох роках число кооператив зросло до 699, а число членів до 59.000. І тоді-то повстала кредитова централя. Загальна сума уділених в 1934 році позичок осягла висоту 43,5 міл. корон. Кредитові кооперативи уділюють довго- і короткоречинцеві позички в цілі облегчення членам збуту їх продуктів або раціоналізації їх продукції.

Лісова кооперація.

Лісові кооперативи повставали в Швеції ще перед війною в лісових районах. Як і всі інші сільсько-господарські кооперативи, ці кооперативи мали на меті поліпшення метод продукції; питання збуту займали у них тоді підрядне становище. І тільки підчас крізи заінтересовані чинники здали собі справу зі значіння цих проблєм і з того, як важно є знайти найкращу їх розвязку. Основано теж централю лісових кооператив, але вона й досі має функції виключно морального значіння. Бож у дійсности: лісова продукція сильно ріжниться від району до району, залежучи від місцевих умовин, і ця обставина сильно впливає м. ін. теж на збутову акцію, яка є зосереджена в районових орґанізаціях.

Союз для збуту овочів.

В 1934 році рахувалося в Швеції 811 місцевих кооператив для збуту овочів, обєднуючих 41.000 членів. З другого боку, існує в цілому краю значне число яринних кооператив. Всі ці копeративи обєднані в районові союзи, котрі в свою чергу злучені є в »Помольоґічний Шведський Союз«. Союз цей не охоплює одначе цілої діяльности кооператив і районових союзів, а тільки ту її сторінку, що торкається техніки продукції. Колиж повстала конечність займатися і справами збуту в цій ділянці, то основано в 1932 році спеціяльну централю, Союз кооператив, для збуту овочів; а цей союз орґанізував у ріжних районах краю свої »овочеві осередки«, що мають завданням перебирати і збувати овочі. Менше вартісні овчі зуживається на виріб ґалярет,

овочевих напоїв і т. под., — щоби їх менша якість не вплинула знижково на ціну вищеякісних овочів, призначених на збут.

Висновки.

З цього короткого нарису виходить, що сільсько-господарський кооперативний рух розвинувся в Швеції до б. м. значних розмірів щойно в останніх роках. Спонукою до того була в значній мірі кріза, яка примусила господарів до заходів, що мали на оці поліпшення їх економічного положення. Рух цей фінансово підпирала держава; без її інтервенції такі великі і важні орґанізації, про яку була вище мова, не повстали б в такому короткому часі.

Треба завважити, що сільсько-господарські кооперативи змінили в тойже час спосіб творення (придбання) капіталу, призначеного на виробництво (або т. зв. виробничого капіталу): раніш вони вдоволялися дуже слабими власними фондами та чужими, головно ж тими, які могли позичити — завдяки солідарній, необмеженій відповідальності членів; тепер, йдучи слідами споживчих кооператив, вони змінили, на загал, статутову відповідальність на обмежену і велику вагу привязують до збільшення власних фондів.

На увагу заслуговує і те, що орґанізаційна централя вживає заходів для забезпечення правильних ревізій союзних кооператив. Число кооператив, підданих фаховій контролі Центрального Союзу дійшло вже до кількох соток і постійно зростає.

(Пер. **В. П.**)

Загальний Союз Болгарських Сільсько-господарських кооператив. Недавно опубліковано справоздання Загального Союзу Сільсько-господарських Кооператив в Софії за 1934 рік. Союз цей повстав в 1907. році. Його завдання: культурно-просвітня діяльність та спільні закупи і продажі. В протилежність Чехословацькому Центральному Союзові сіль.-госп. Кооператив в Празі, що є центральною касою для всіх кооператив, які до нього належать, а тому, згідно з законом позбавлений права провадити торговельні операції — Болгарський Союз орґанізує спільні закупи і збут, але не провадить банкових операцій. Таким чином, Болгарський Союз щодо своєї торговельної діяльности наближається до чехословацької »Кооперативи« (Центральне товариство для закупу та збуту); що ж до культурнотурно-освітньої діяльности, він нагадує зазначений вище центральний союз в Чехословаччині.

На 1. січня 1935. р. до Болгарського Союзу належало 1227 кооператив; з них 1177 сільських кредитових кооператив і 27 кооперативних союзів. Іначе кажучи, Болгарський Союз обєднує 78% всіх сільських кредитових кооператив, існуючих в країні.

Загальний союз видає два орґани: 1. »Кооператор« для цілей пропаганди і »Кооперативний Розвій« для освітлювання питань теорії та практики кооперації. Союз опікується правильною постановкою ревізії кооператив через своїх інспекторів. В 1934. р. орґанізував в багатьох містах кооперативні курси для скрабників-діловодів.

Щодо торговельних операцій, то Союз продав біля 105 міліонів кґ. ріжного збіжжя за 292 міл. левів. Далі, кооперативний збут яєць че-

рез Союз виказав в 1934. році 37.322.000 штук у вартости 50.000.000 левів. В порівнанні з попереднім роком вивезено більше на два міліони яєць, але вторговано за них $6^1/_2$ міліонів левів менше: в 1934. р. Союз одержував за продане яйце пересічно 128 левів, тоді як в 1933. р. аж 150 левів. Серед дванацятьох найбільших краєвих експортерів яєць Загальний Союз займав у 1934. р. третє місце. Що ж торкається кооперативного експорту овочів і ярини, то Союз, що вивіз їх 622 ваґони, займає перше місце між пятнацятьома найбільшими фірмами, що ці продукти вивозили; а вивезені ним овочі складають 17% всього експорту. Крім того, Союз продав ріжних продуктів (молочних, мясарських, рожевого масла і т. д.) більше як 2.200.000 кґ. на суму біля 20 міліонів левів.

Низькі ціни на хліборобські продукти, що відємно впливають на купну здібність сільських господарів, дали привід Загальному Союзові орґанізувати спільні закупки предметів, потрібних в господарстві. За 1934. рік Союз закупив біля 3.900.000 кґ. горіючих матеріялів і ріжного роду смарів на суму 20 міліонів левів. Кольоніяльних товарів закуплено на 84 міліони левів; запасових машин та їх частин на 2,2 міл. левів.

Білянс Союзу на 1. І. досягає майже 241 міліона лев., з яких біля 105 міліонів левів припадає на решту боргу в Болгарському Рільничому Банку і біля 10 міл. лев. на власні фонди.

Союз постійно відчуває недостачу в оборотових капіталах, чим пояснюється, порівнюючи, слабий його фінансовий стан. Що правда, Болгарський Рільничий Банк уділював Союзові значну кредитову допомогу: позики, видані йому банком протягом 1934. року, досягли майже 700 міл. левів.

Невдалі операції Союзу в минулих роках, відбилися на білянсі Союзу значною стратою в 17 міліон. левів і це вимагає від Союзу великих зусиль над поліпшенням стану торговельних операцій. За 1934 р. Союзові вдалося значно оздоровити свій білянс і покрити біля $^2/_3$ страт, звівши страти минулих років до 5,9 міл. левів.

На щастя, причини цих втрат лежать не в зловживаннях, ані не в малій інтеліґентности керуючих Союзом; їх причина — лиха конюнктура. Але для совісних та відданих справі робітників успішна боротьба з нею цілком можлива. І тому можна мати надю, що в близькому майбутньому Союз (при допомозі уряду) переможе сумні наслідки кризи і щасливо вийде з тяжких умовин, в яких він опинився в минулих роках.

С. Бородаєвський.

СЕРЕД КНИГ І ЖУРНАЛІВ

КООПЕРАТИВНИЙ ОГЛЯД ЗА 1935. РІК.

В цьому огляді звернемо увагу лише на такі думки й факти з кооперативного життя, які, на наш погляд, вносять щось нового.

Дуже часто чується, що кооперативна орґанізація — це овоч новочасного індустріялізму та що в давних часах спілчанство не грало великої ролі. Це правда тільки по части та тільки що до малої скількости нових форм спілчанства. Деякі автори, особливо П. Крапоткін, видвигали передвічну і важну ролю кооперації. Крапоткін доказав, скілько має завдячити мирна кольонізація південної Росії й Сибірі спілкам мисливців та рибаків.

Отже тепер находимо довгу статтю у швайцарському „Der

Genossenschafter“ (Winterthur чч. 11—13 березень 1935). Автор др. Пауль Шефер доказує, що навіть швайцарський кантональний союз свій початок завдячує спілчанству. »Там, це зн. у Швайцарії«, пише автор, »були покладені орґанізаційні матеріяльні й духові основи для будови самостійних селянських держав. Бо на судових сходинах не були заступлені усі люди з долин. Ані шляхта, ані кріпаки не мали там що робити. Зате земельна громада (спілка) обєднувала всіх без ріжниці до відповідальної ради. Вона робила з цілого населення долин суцільну спільноту долі, де одиниця вчилася підлягати загальному добру...«

»Солідарність усіх жителів долин, без огляду на всі станові ріжниці, надавала того розмаху визвольним війнам, тої подиву гідної сили. Такий собі пан фон Еттінґгаузен, як побратим мужиків і пастухів з Уру — це булаби постать не до зрозуміння для того, хто не знавби нічого про старі швайцарські громади (Markgemeinden) та про те, як у тих громадах разом гуртувалася місцева шляхта з народом...«

Автор закінчує свою дуже інтересну статтю ось такими словами: »Аж по нинішний день ці засади зберігаються живими в нашому народі. Гін до самоуправління живе у федералізмі, який відкидає централістичну державу з її бюрократією, з тими »чужими війтами« наших часів...«

Коли отже в давнині спілчанство служило завязком при творенні держави, не є це несправедливо вимагати від сучасної держави не якогось грубого вмішування у кооперативну орґанізацію, тільки якоїсь прихильности. Такої думки є інженер Фердинанд Кліндера, предсідник центрального союзу чеських сіл. господарських спілок, який, на засіданні Міжнародньої Комісії для справ міжкооперативних зносин у днях 8. і 9. жовтня 1935. у Женеві, покликався на відомі слова міністра Швеглі, що »Кооперація висловлює ту правильну синтезу, яка привчає одиницю змагати до поступу та притім дбає про те, щоби цей поступ виходив на добро цілости, і веде до гармонії між еґоїзмом одиниці й інтересами цілости«. Інж. Кліндера говорив далі так: »При переході від лібералістичної господарської засади до реґульованого господарства у демократичних державах мусіла кооперація прийти до голосу і то в такому змислі, щоби її діяльність виходила всім на добро...«

Але у практиці деяких нинішних урядів річ мається зовсім інакше. Кооперацію якраз в останньому році спеціяльно піддано опіці й реформі. У совітській державі у вересні м. р., в 750 містах її навіть цілком зетатизовано, так, що в російських містах є ще тільки державні крамниці. Большевизм є саме тільки диктаторським державним соціялізмом і нічим більше.

Навіть в Індії, де англійський уряд оточує прихильністю місцеву кооперацію (як пише д. В. Рао в статті про »Майбутність кооперації в Індії, в журналі The Bombay Cooperative Quarterly.

December, 1934) — не надто велика популярність тамошніх кредитових кооператив походить від цього, що кермують нею англійські урядовці. Він пише, між іншим, ось що: — »Витворилася кооперативна бюрократія, яка, помимо своєї допомоги, відбирає кооп. рухові розгін і доброго духа та спинює розвій ініціятиви й самоуправи, які мусять бути основами такого руху...«

»Невтральність не може значити безборонність« — так заявляє — і слушно — союз швайцарських споживчих кооператив підчас останніх виборів у Швайцарії. Але англійські кооператори пішли далі та оснували власну кооперативну партію, котра мала деякі успіхи у листопадових виборах. Сьогодні від цієї партії сидить у британському парляменті 9 депутатів-кооператорів. Майбутність покаже, чи ця нова партія може принести велику користь кооперативному рухові. В кожному разі англійські кооператори зробили добре, що не ототожнюють себе з партією праці, яка є перш усього партією продуцентів та виявляє нахили до державного соціялізму. Тимчасом британські споживчі кооперативи, а з ними й їхня партія, заступають інтереси споживачів. Тепер буде важним завданням: випрацювати всесторонню споживацьку програму та її переводити в життя.

Відомий англійський кооперативний теоретик Т. В. Мерцер (T. W. Mercer) на всякий випадок дивиться дещо песимістично взагалі на діяльність у парляменті. У статті п. з. »Особливі думки про демократію«, в журналі „Cooperative Official" (XI. 1935), твердить він, що до парляментів вибирають або молодих, незнаючих, або старих, перетомлених людей. Він радить, не вибирати до парляменту людей нижче 40 та вище 60 літ. »Молоді люди, без досвіду, є так само небезпечні для демократії, як старі без енерґії.

Знову підносяться голоси про сумнівну вартість кооператорів. Знову йде діло про виховання членів на кооператорів. Хтось сказав, що нині є більше кооператив, як кооператорів, а без правдивих кооператорів кооперація це пустий звук.

Через те шведські кооператори намагаються всіми способами піднести духовий і моральний рівень членів своїх споживчих кооператив; через те й шведська кооперація поступає найуспішніше вперед. Недавно знову Шведи зорґанізували численні студійні кружки серед кооперативної молоді. За цим приміром пішов також союз швайцарських спож. спілок.

Не меншої ваги справа — це основування шкільних кооператив всіх родів у тих країнах, де їх ще немає. До них належать скандинавські краї, Вел. Британія, Німеччина, Чехословаччина, Італія і т. д.

До найрухливіших пропаґаторів шкільних кооператив належав румунський міністер освіти й професор університету Спіру Гареш, якому дня 9. червня м. р. поставлено памятник у Бука-

решті. Румунія належить до країв, що мають багато шкільних кооператив.

Наш огляд головних кооперативних новин з минулого року замкнено тим, що укажемо на дуже цікаву статтю д. Ф. Гоудека про »початки чехослов. кооп. руху« (місячник „Proudy" ч. 2—3, 1935, Братіслава). Автор приводить великий фактичний матеріял у доказ того, що щадниці й інші кооперативи появилися в Чехословаччині раніше, як де інде.

Наші кінцеві висновки будуть ось такі:

Кооперативна орґанізація майже така давня, як само людство. В прадавнині вона була такою звичайною річю, що історіописателі навіть її зовсім не згадували або дуже рідко. Стара історія — це історія воєн, а не обичаїв та їхнього улаштування. Мимо того ми тепер знаємо, що вже у Вавилонії існували арендні кооперативи, що у Вірменії аж до нових часів заховалися спільні молочарні, ведені жінками, що нинішні кооперативні молочарні Італії й Швайцарії мали своїх попередниць у середньовіччу, що земельні, пасовиськові та лісові спільноти (громади, товариства) — це були старі ґерманські установи, що славянська задруга не зникла зовсім ще й нині, що примітивні рибальські й мисливські артілі існували не тільки у давній Росії, але й у інших країнах.

В. Тотоміанц.

о. О. Пристай: З Трускавця у світ хмародерів. Спомин з минулого й сучасного під ред. д-ра Л. Мидловського, т. I—II. Львів—Нюйорк 1933—5. Після війни появилася в нас ціла низка споминів, що з усіх боків насвітлюють розвиток нашого національного життя. Перше місце заняли спомини воєнні, спомини передових політичних діячів; одні й другі вияснюють нам у першій мірі нашу зовнішну історію, межові випадки нашої доби. Автори їх, спиняючись головно над подіями великих днів, мало заторкували життя звичайних буднів, через те й важко собі буде уявити поколінням оттой конечний звязок між святом й днями твердої, органічної праці, що свято мусять попереджати.

Чужинці вже мають спомини селян, робітників, сільських інтеліґентів, рядових громадських діячів, і в нас конечно треба виповнити отту прогалину, щоб мати виразний образ національного розвитку і росту, щоб сучасність розуміла й могла користати з минулого для майбутнього.

Спомин о. Пристая, це власне історія трудящих буднів, самої гущі народнього життя від 1860—1907 р. Пише їх »селянська дитина, гусій і пастух«, що відтак досягнув мети гарячих стремлінь, почерез важкі перешкоди, та став »пастирем тих, що їх долю і недолю приніс зі собою на цей світ в зимі у стодолі на соломі, та яких смуток і радощі виссав з грудей своєї матінки, а врешті був сам, неначе улицетворенням хлопських гараздів«.

Та 589 сторінок (вел. вісімки) обох томів споминів це не лише пеан сільському трудові й сентимент до хлопських гараздів, це й часто їх сердешня критика щирої людини й громадянина, що пройшов шлях зі старого Трускавця в світ американських хмародерів у труді й любові до рідного народу.

Спомини о. Пристая це достовірне джерело історії українського — галицького села так, як воно переображувалося на межі XIX—XX віків. Багато місця посвячує автор починам кооперації — чинникові визволення гал.-укр. села. Самий автор —

це один з її піонірів. Він перший засновував громадські шпіхлірі, кооперативні крамниці, райфайзенки, кружки сільського господаря, аґенції »Дністра« — там, де приходилося йому душпастирювати, та давав примір околиці. Він учень о. Танячкевича, молодший товариш і співробітник о. Андрія Піленського, о. Городецького, о. Боднара, о. Воєвідки і ін., що вивели перед війною Рогатинщину в перші ряди найбільш свідомих українських повітів. А як вони працювали, це дуже буде цікаве кожному нинішньому кооператорові й громадському діячеві взагалі, бо хіба ж не дивно, що примір ом про автора, який живе далеко за океанами нині малощо не леґенди оповідають батьки дітям, діти внукам в селах, де пробув він кілька літ (в Жукові, Підмихайлівцях), чи навіть один рік (в Лагодові), або лише принагідно грів їх словом, вчив садити садки, боротися з лихвою, стояти при своїм. **І. Витанович.**

Інж. Іван Лапчук: Клясифікація ґрунтів. Накладом Т-ва »Сільський Господар«, Львів, 1936, стор. 136. Книжка складається з таких розділів: Клясифікація ґрунтів, Техніка клясифікації, Означення кляс ґрунтів, Типи ґрунтів, Вияснення до поодиноких кляс ґрунтів по воєвідствах, Замітки до клясифікації лук і пасовиськ, Поступовання при клясифікації ґрунтів для ґрунтового податку, при парцеляції і комасації. Як видко з самих уже заголовків поодиноких розділів, автор звернув увагу головно на практичну сторінку клясифікації ґрунтів в першу чергу в звязку з ґрунтовим податком, яку зараз переводять повітові клясифікаційні інспектори (комісії). Не поминув однак парцеляції і комасації, які стають, головно в Галичині, щораз більше актуальними.

Маючи повище на увазі, книжка інж. І. Лапчука є на часі та являється дуже потрібною так для господарів, як і для господарських орґанізацій. Набути її можна в Т-ві »Сільський Господар«, Львів, Ринок 10. по попередньому надісланні 1. зл. (до того 25 ґр. на поштову пересилку), як також у всіх наших книгарнях.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Ситуація Банку Польського. В Польщі щораз голосніше негодування на політику дефляції, яку держава веде від початку кризи, дефляції односторонної, яка полягає на постійному зменшуванні платень урядовців, заробітків робітництва — без одночасного і рівновартного зменшування чинитьб населення на річ держави. Не дивниця, що при такій системі державний скарб і валюта можуть сяк-так триматися в рівновазі, тоді як одночасно йде щораз глибше зубожіння суспільства, особливо селян і робітництва.

Невідомо, яку дорогу надалі виберуть урядові кола; наразі вони врочисто заявляються проти яких небудь валютарних експериментів. З огляду на загальне зацікавлення питаннями дальшої долі польської валюти, варто поглянути на стан польської емісійної установи, Банку Польського. Нижче подаємо деякі цифри з останніх літ.

Дата	Резерви (золото і валюти)	Гроші в обігу
31. XII. 1932	638,9	1325,2
31. XII. 1933	563,9	1345,6
31. III. 1934	548,1	1295,0
30. VI. 1934	533,3	1306,9
31. XII. 1934	533,4	1354,8
31. III. 1935	522,8	1365,3
30. VI. 1935	526,1	1328,6
30. IX. 1935	493,6	1337,5
31. XII. 1935	471,3	1411,5
31. I. 1936	465,7	1345,0
31. III. 1936	453,0	1375,9

Як бачимо, стан резерв Б П. силь-

но зменшився проти 1932 року, який був роком найнижчого спаду конюнктури. Зате грошевий обіг дещо збільшився проти 1932 року.

Якби т. зв. інфляційна течія взяла верх в урядових кругах, тоді грошевий обіг мусівби бути збільшений, що при менших резервах мусілоб довести до девалюації злотого.

Які державні підприємства підпадуть обслідуванню. Відома комісія для досліду господарки державних підприємств розділила поміж своїх членів реферати про окремі підприємства. Їх розділено на 11 ґруп, з одинацяти підкомісіями, які їх реферують. (Як відомо, референти змобілізовачі по більшости з урядницьких кругів держави і картелів).

I. Ґрупа: Державні друкарні, Державне Видавництво шкільних книжок, Польське Радіо, Почтова Реклама; референти: Арцт, Ґепнер, Жултовскі.

II. Ґрупа: Промислові підприємства в Управі Державних Лісів, »Паґед« (Пол. Аґенція Експорту Деревна, с. з о. в.); референти: Бабіньскі, Белдовскі, Цсаля і Ольшевскі.

III. Ґрупа: Державні Мясні Витвірні в Дембіци і Ходорові, Державні Заклади Промислово-Збіжеві, Холодільня і Портові Склади в Ґдині; референти: Барціковскі, Доманьскі.

IV. Ґрупа: Підприємства державного гіґієнічного заведення: а) виріб сировиць і щіплениць, б) бурса Амелін, в) аналітична робітня — референт Опольскі.

V. Ґрупа: Державні водотяги на Гор. Шлеську; реф. П. Клярнер.

VI. Ґрупа: Фабрики Азотових Сполук Мосціце і Хожів, »Тесп« акц. с-ка експльоатації солей потасових, »Борута« акц. с-ка хемічного промислу в Зґежу, »Ґродзіск« хемічні заклади »Азот« акц. с-ка Явожно; референти: Батаґлія, Фаянс, Янушевскі, Вандич, Вєжбіцкі.

VII. Ґрупа: »Польмін«, Релля-Мелля, нафтово-промислова с-ка в Бориславі, державні заклади нафтові в Ґданську, »Поллькон« нафтова с-ка Львів; референти: Цибульскі, Каршо-Сєдлєвскі, Козловскі.

VIII. Ґрупа: »Бжеще« (Копальні вугля, Державні витвірні дорогових матеріялів: а) каменоломи в Яновій Долині, Заґаньску, Козах, б) клінкарні: в Ізбіци, Білополю, Будах; референти: Цибульскі, Ольшевскі, Велліш.

IX. Ґрупа: »Страховіце«, Т-во гірничих заведень; товариство пол. механіків з Америки акц. с-ка, Гута Мира (»Гута Покуй«) — шлеські гірничо-гутничі заведення; референти: Гласко, Янушевскі, Пжановскі.

X. Ґрупа: »Жеґлюґа Польска« акц. с-ка; Польбрит, польсько-британське корабельне товариство, Ґаль Ґдиня-Америка кораб. лінія, акц. с-ка, Польська Аґенція Морська с о. п., Синдикат Еміґраційний; референти: Ґлівіц, Ротгерт, Штрасбурґер, Тебінка.

XI. Ґрупа: »Льот«, пол. летунські лінії, »Орбіс« — референт П. Кжижановскі.

Публичні роботи. Заповіджена урядом акція більших інвестиційних робіт почалася, хоч виглядає доволі скромно. В загальній сумі призначено на інвестиції покищо 35 мілiонів злотих з державно-бюджетових джерел, а $4^{1}/_{2}$ міліона з Фонду Праці. Цими днями Міністерство Рільництва урухомлює 700 тис. на »поміч для дрібних рільників« та 400 тис. помочі на засіви, а Мін. Сусп. Опіки 700 тис. для людности, що її постигли елементарні шкоди.

Квоту $4^{1}/_{2}$ міл. злотих, що її призначило Міністерство Хліборобства на підставові меліорації, розділюється ось як між окремі области держави. Одержують воєвідства:

Варшава 530 тис. зл., Лодзь 510 т. зл., Люблін 390 т. зл., Білосток 520 т. зл., Кельце 180 т. зл., Вильно 220 т. зл., Новоґрудек 300 т. зл., Берестє н. Б. 315 т. зл., Луцьк 400 т. зл., Львів 510 т. зл., Тернопіль 105 т. зл., Станиславів 150 т. зл., і »Познань 270 т. зл.

(Що конкретно будуть меліорувати і що кому з того припаде — чи дворам чи й селянам, а як селянам, то чи без ріжниці народности — про це тепер ще нічого не знаємо).

В пляні реґуляційних робіт читаємо про реґуляцію Пше-

мши (для спроваджування вугля Вислою), про будову Камінного Каналу (для спроваджування ґраніту й базальту з волинських каменоломів до Припеті, а в майбутньому Королівським Каналом і Бугом до Висли. Як перший етап усплавнення Горині на просторі від базальтових ломів в Ясній Долині вниз, довжиною 200 км. аж до Камінного Каналу будуть в цьому році знесені млини і провізоричні млинські язи, що унеможливлюють плавбу.

Окремо призначено для міста Варшави 25 мілінів злотих на ріжні роботи. Це будуть нові каналізації, реґуляції Висли, нові трамвайні лінії, нові мешкальні доми, брукування вулиць і т. д. — Поважні інвестиційні роботи починаються в Кракові.

Для Львова признано такі кредити: на каналізації 300 тис. зл., на дороги 170 т. зл., на реґуляцію Полтви 50 т. зл. і на будову нової трамвайної лінії від радіостації 160 тис. зл. (від вул. Понінського до Стрийської).

Далі одержали: Голоско 15 тис. зл., Перемишль 175 т. зл. і 40 т. зл., Ряшів 90 т. зл., Сянік 100 т. зл., Борислав на каналізацію 60 т. зл., і на дороги 120 т. зл. та 15 т. зл. на торговицю, Дрогобич на дороги 35 т. зл. і на реґуляцію ріки Серет(?) 50 т. зл., Сокаль на дороги 20 т. зл. і Самбір на те ж саме 25 т. зл.

Кредити на каналізації, водотяги, трамваї і т. д. даються у формі позички, на дороги беззворотно.

Келеччина дістає з Фонду Праці 3,730.000 зл.

Волинські самоврядні установи дістали дещо з Фонду Праці: Луцьк на каналізацію, Ковель на міст на Турії і на будову першої на Волині холодільні. Майже у всіх волинських містах будуть брукувати вулиці (хоч невідомі суми, що на те призначені).

Такі інформації подаємо за »Ґазетою Гандльововою« (ч. 88). Вони носять якийсь уривковий характер і тому дають лише неповний образ. В кожнім разі б'є в очі велика диспропорція між тим, що дається на роботи в західних і у східних областях Польщі.

Устійнення валюти в Бельґії. Законом з 30. III. 1935 надано королю повновласть для устійнення паритету бельґи в межах 70—75% дотеперішньої вартости. Рівночасно був завішений обовязок білєтового банку вимінювати банкноти на золото або девізи. Королівським декретом з 31. III. 1935 устійнено тимчасовий паритет бельґи на рівні 28% нижче попереднього. Згідно з цим декретом 1 бельґа рівнялася 0,150632 ґрама чистого золота (1 бельґа = 5 бельґійських франків = 89,241 пол. ґрошів). Запас металю й девіз білєтового банку перечислено по курсі бельґи 25% нижчім від давнього паритету; таким чином вартість цього запасу в бельґах підросла і повстала надвишка над попередній стан в сумі 3730 мілінів бельґ. франків. Цю надвишку забрав собі державний скарб (як нетто зиск з цілої операції). З цієї надвишки створено »валютовий фонд«, призначивши на нього 1125 міл. фр. б.

Одначе дня 31. III. 1936 р. кінчився рік повновластей уряду для валютової реформи. Отже цього дня видано два декрети, які мають закінчити акт валютової реформи. Тими декретами вирішено:

1. паритет бельґи остає таким, як його встановлено тимчасовим декретом (28% нижче давнішого);
2. привернено вимінядьність банкнотів на золото або девізи;
3. знесено валютовий фонд.

В офіційних мотивах декрету подається, що новий паритет валюти виявляється доцільним для господарських потреб краю. За час провізорії (рік 1935) валютовий фонд ні разу не був приневолений інтервеніювати в обороні курсу валюти, отже його зноситься.

Таким чином Бельґія вернула назад до золотої валюти.

Довголітній премієр Бельґії Ван Зееланд у парляменті інформував послів про стан державних фінансів таким способом:

Золотовий запас Державного Нац. Банку за останній рік збільшився. 28. III. він був 11293 міл .фр., а в 26. III. 1936 вже 16.597 фр. Ця квота не

обіймає фонду, що повстав із курсової ріжниці бельґи, в наслідок перечислення запасу металів-девіз (гл. вище). — Банкова структура оздоровлена і сконсолідована. Від серпня 1935. р. ані один банк не попав у невиплатність. Противно — в і д ч у в а є т ь с я н а д м і р п л и н н о ї г о т і в к и.

Найцікавіше, як відбилася девалюація на внутрішніх цінах. Ціни гуртові з кінцем 1935. р. виказували звишку на 24,5%. Детайлічні ціни протягом року піднеслися (в індексі пересічі) на 9,2%, отже значно менше, як гуртові.

Бюджет за 1935 рік, якому грозив дефіцит біля 860 міл. фр., замкнувся без дефіциту. Бюджети на 1936. рік преліміновано вже без дефіциту. Положення державного скарбу дуже корисне. Бельґійські капіталісти перевели останнім часом чимало фінансових операцій за границею, фінансуючи тамошні ринки.

Доходи рільництва збільшилися на кругло 40%, тоді як кошти продукції всього на 10%. Обнижено деякі митні ставки. Безробіття упало о 40,2%. З кредитів, що призначені на зменшення безробіття, шляхом публичних робіт, на увагу заслугує кредит 289 міл фр. на будову 500 металевих особових ваґонів для залізниць. Ця будова дає працю 14 тисячам безробітних.

Набувча сила людности зросла; квота зар. платень піднеслася в загальній своїй сумі на 10% проти попереднього року. Число банкроцтв зменшилося на 29% проти 1934

В програмі валютарно-кредитових справ та поборювання безробіття слідно лінію т. зв. пляну де Манна, бельґійського соціяліста, теперішнього міністра праці.

Нова повна девалюація совітського рубля. »Ґазета Гандльова« з 18. IV. ц. р. подає таку інформацію:

Совітський Державний Банк оголосив за квітень ц. р. виказ, в якому за підставу обрахунку покладено новий паритет рубля. Один ґрам золота, вартість якого досі була устійнена 1,29 рубля, тепер коштує після нового паритету — **5,63 рублів.** (Таким чином номінальна вартість рубля зменшується майже 4,5 рази, що мимо всього ще не цілком відповідає дійсному курсові совітського карбованця за кордонами СССР).

При цій нагоді совітський банк »заробив« на чисто в запасі золота у вазі кругло 430.000 кґ. Бо на день 1. квітня ц. р. було у виказах банку золота у вартости, після старого паритету, 858,3 мільйонів рублів, а тепер, у новому білянсі Банку, виказано золота у вартости після нового паритету всього 1.404 мільйонів рублів. На вагу було 1. квітня 685 тисяч кґ. золота, а по девалюації виказано лише 249 тисяч. Бракуючих 430.000 тисяч кґ., як інформує уряд, Банк переказав до розпорядження міністерства скарбу, як його резерву.

У виказі совітського банку з 1. квітня ц. р. бракує теж позиції »інші шляхотні металі«, під чим завше розумілася плятина.

Обіг банкнотів подано у виказі 1. квітня ц. р. у висоті 6 міліярдів рублів. (Від 1. жовтня 1935 р. совітський банк не оголошував своїх білянсів!). На день 1. жовтня 1935 р. обіг білєтів був показаний сумою близько 5 міліярдів рублів; отже за пів року зріст на 1 міліярд руб. вказує на скріплену інфляцію.

ДЕВІЗОВІ ОБМЕЖЕННЯ.

Декретом уряду з 27. IV. ц. р. знесено в Польщі вільний торг заграничними валютами. Право купувати і продавати валюти має тільки Банк Польський та ним уповноважені установи. Причиною, як подає ПАТ має бути зростаючий валютарний неспокій (гл. вище про стан Банку Польського).

УВАГА! СПРАВЛЕННЯ ВАЖНОЇ ПОМИЛКИ. УВАГА!

Просимо Вп. Читача виправити в першому піваркуші книжки М. І. Т у г а н - Б а р а н о в с ь к о г о: »Кооперація, її природа та мета« (додаток до »Кооп. Респ.« квітень 1936 р.) помилку на ст. 7. рядок 2—3 згори, де замісць слова: кооператив, має бути: у д і л і в.